

Maarten J. Aalders

Een trouwe vriend van Hongarije: Ds. Han Munnik (1884–1969)

Abstract

From 1921 on, the Reformed Churches in the Netherlands had a study fund, especially for Hungarian students. Until the Second World War, about 40 students studied with funding from that scholarship, neatly distributed between the Free University and the Theological School in Kampen. The chairman of the fund was Prof. F.W. Grosheide (1881–1972) of the Free University, its secretary was Rev. H.A. Munnik (1884–1969), from Zwolle. Both were involved in the fund from 1921 on, Grosheide retired in 1952, Munnik a few years later. Munnik became an honorary member of the Association of Hungarian Pastors and Honorary Professor in Debrecen (1938), Grosheide became Honorary Doctor in Sárospatak (1931), Debrecen (1938), and Budapest (1946). This indicates their significance for the Hungarian ministerial corps and for the contacts between Hungary and the Netherlands in those years.

Keywords: Scholarship, H.A. Munnik, Hungarian theological students, Dutch Scholarship Funds, Free University Theological School

In 1938 vierde de universiteit van Debrecen haar 400-jarig bestaan.¹ Ter gelegenheid daarvan werden eredoctoraten toegekend aan veertien buitenlanders. Daaronder waren vier Nederlanders: H. Colijn (staatswetenschappen), J. Severijn (theologie), J.R. Slotemaker de Bruïne (filosofie) en J. Obbink (theologie). De kranten stonden er vol van.²

Daarnaast werden ereprofessoraten toegekend, te weten aan W.A. Dekker, hervormd predikant te Scharnegoutum, H.A. Munnik, gereformeerd predikant te Zwolle, en de hoogleraren Th.L. Haitjema (Universiteit

van Groningen), F.M.Th. Böhl (Universiteit van Groningen), F.W. Grosheide (Vrije Universiteit) en S. Greijdanus (Theologische Hogeschool Kampen). Later worden ook de Utrechtse hoogleraar M.A. Brouwer (Universiteit van Utrecht) en M. van Rhijn (Universiteit van Utrecht) genoemd als mensen die een ereprofessoraat zouden ontvangen.³ De eredoctoraten zijn keurig verdeeld over de Gereformeerde Kerken in Nederland en de Nederlandse Hervormde Kerk. Anders ligt dat bij de ereprofessoraten, maar daarvoor was veel minder aandacht. Bovendien is niet helemaal duidelijk wat het verschil tussen beide eerbewijzen is. De kranten zeggen daar niets over. Maar bij de nazaten van Munnik wordt nog steeds de in het Latijn gestelde uitnodiging bewaard, zoals ze ook in het archief van F.W. Grosheide is te vinden.⁴ Er is geen twijfel mogelijk: het gaat inderdaad, zoals de krant zegt, om een ereprofessoraat. Ook andere instituten kenden deze onderscheiding.⁵

De plechtigheden stonden gepland voor 4 en 5 oktober 1938. Deze werden echter in verband met de kritieke politieke situatie uitgesteld, ‘gezien den tijd van harde beproeving, welke de Hongaarsche volksgeenooten in Tsjechoslowakije doormaken’.⁶ Gedoeld wordt op de inval van Hitler-Duitsland in Tsjechoslowakije. De viering werd uitgesteld tot juni 1939, maar ook toen ging hij niet door vanwege de internationale spanningen. Desondanks vond er op 4 oktober 1938 een kleine plechtigheid plaats.⁷

Een van de aanwezigen was ds. H.A. (Han) Munnik (1884–1969) uit Zwolle. Hij was al in Hongarije toen tot de afgelasting werd besloten en zag geen reden om naar huis terug te keren: hij had nog meer afspraken.⁸ De reis naar Debrecen ging over Pápa en Boedapest. In beide steden hield hij een voordracht voor studenten over zielzorg, in Boedapest ging hij bovendien voor in een eredienst. Daarna reisde hij door naar Debrecen. Ook zijn collega E.L. Smelik, predikant van de Gereformeerde Kerken in Nederland (in Hersteld Verband) was aanwezig, omdat ook hij, als Munnik, al op reis was toen het telegram over de afzegging verstuurd werd.⁹ ‘Zodoende waren de eenige buitenlandsche gasten twee Hollanders’, aldus de *Nieuwe Leidsche Courant*.¹⁰ Er waren tweeduizend mensen aanwezig, die luisterden naar toespraken en koorzang. De samenkomst eindigde met het zingen van Hongaarse volkslied.

Afkomstig van de familie Munnik, met als bijschrift: H.A. Munnik. Eredoctoraat Debrecen. De persoon rechts op de foto is H.A. Munnik. De andere persoon is nog niet geïdentificeerd.

‘Wie hoorde ooit een volkslied met zoo donkere, smartelijke tonen?’¹¹ Over eerbetoon aan buitenlandse gasten zwijgt de krant, naar ik aanneem omdat daarvan geen sprake was.

Het was overigens niet het eerste eerbetoon dat Munnik van Hongaarse zijde ten deel viel, het zou ook niet het laatste zijn. Hij was al veel eerder benoemd tot erelid van de Hongaarse predikantenvereniging, en kort na de Tweede Wereldoorlog zou hij benoemd worden tot ereprofessor aan de Theologische Academie in Boedapest. Kennelijk was hij voor de Hongaren een man van betekenis. Maar wat heeft hij dan gedaan voor de Hongaarse kerken dat hij tot drie keer toe geëerd werd?

Biografische opmerkingen

Hendricus Adam (Han) Munnik werd in 1884 te Amsterdam geboren, waar zijn vader, ooit opgeleid tot onderwijzer, het dagelijks brood verdiende op een kantoor.¹² Daarnaast was deze, voor zijn zelfbesef ongetwijfeld veel wezenlijker, oefenaar en catechiseermeester. Vader Munnik was bovendien zeer betrokken bij de Doleantie (1886), de beweging die zich onder aanvoering van A. Kuiper (1837–1920) losmaakte van de Nederlandse Hervormde Kerk. Deze beweging voegde zich in 1892 samen met de kerken die voortkwamen uit de Afscheiding (1834). Vanaf die tijd is er sprake van de Gereformeerde Kerken in Nederland. Beide groepen brachten een predikantsopleiding mee. De Christelijke Gereformeerde Kerken (de afgescheidenen) hadden een opleidingsinstituut in Kampen. De andere groep (de dolerenden) erkende de theologische faculteit van de VU als opleidingsroute naar het ambt van predikant. In het licht van zijn betrokkenheid bij de Doleantie wekt het geen verwondering dat vader Munnik in later jaren lange tijd ouderling was in de Gereformeerde Kerk van Amsterdam. Evenmin wekt het verwondering dat zijn zoon Han (in 1903) aan de Vrije Universiteit ging studeren, de universiteit die door Kuiper in 1880 was gesticht. Die lag niet alleen ‘letterlijk’ naast de deur, maar lag ook in spiritueel opzicht veel dichterbij het ouderlijk huis dan de School der Kerken in Kampen. Dolerenden kenden een ander type spiritualiteit dan afgescheidenen, de twee groepen waaruit in 1892 de Gereformeerde Kerken in Nederland waren ontstaan. Heel kort samengevat: bij afgescheidenen moest er heel wat gebeuren voordat een mens aan het heilig avondmaal deel zou nemen, bij dolerenden moest er heel wat aan de hand zijn wilde men *niet* aan het avondmaal gaan.

Aan de VU werd Munnik lid van het dispuut F.O.R.U.M., toen nog een voluit gereformeerd dispuut. Het onderscheidde zich van I.V.M.B.O. dat

in die tijd een Angelsaksische, evangelische (*evangelical*) kleur had.¹³ Het derde dispuut uit die tijd, Demosthenes, was minder uitgesproken. Met andere woorden: in zijn studententijd behoorde Munnik tot het meer gereformeerde deel, zeg maar: het streng gereformeerde deel van de studentenpopulatie van de VU, en voor zover ik kon nagaan, is hij altijd een degelijke gereformeerde predikant geweest. In het gedachtenisartikel dat na zijn overlijden in het *Jaarboekje van de Gereformeerde Kerken in Nederland* werd opgenomen, wordt hij een man van ‘strakke belijndheid en grenzen’ genoemd.

De theologische faculteit van de VU had in 1903, het jaar van Munniks eerste inschrijving, een stormachtige periode achter de rug en stond aan het begin van een periode van bloei.¹⁴ In 1902 had de synode van Arnhem namelijk besloten dat het de School der Kerken (later Theologische Hogeschool, voortgekomen uit de Afscheiding,) in Kampen wilde opheffen, maar dit dreigde op een kerkscheuring uit te lopen. Het besluit werd teruggedraaid, of, met de woorden van een van de betrokkenen: de School werd aan de minderheid cadeau gedaan. Daarmee leefden de Gereformeerde Kerken financieel gesproken boven hun stand, maar het was de beste oplossing, alleen zo kon een scheuring worden voorkomen. De Kamper hoogleraren H. Bavinck en P. Biesterveld vertrokken echter naar de VU, gevolgd door enkele tientallen studenten. De School was op sterven na dood. In 1905 kreeg de Vrije Universiteit bovendien overheids-erkenning door de toekenning van het *effectus civilis*: de diploma's van de Letterenfaculteit en de Juridische Faculteit werden voortaan wettelijk erkend, en deze faculteiten kregen in verband daarmee personele versterking. Dat *effectus civilis* ging echter aan de Faculteit der Godgeleerdheid voorbij: men wilde de overheid buiten de deur houden. Bovendien, zo was de redenering, leidde men toch voornamelijk predikanten op, en zolang de Gereformeerde Kerken de opleiding van de VU erkenden, was er niets aan de hand. Een eventueel nadeel was bij voorbaat al ruimschoots gecompenseerd door de komst van H. Bavinck en P. Biesterveld, van wie Bavinck een internationale statuur had. De theologische faculteit begon volwassen te worden.

Munnik studeerde dus in de ‘vette’ jaren van de VU, die eindelijk, na jaren van crisis, toch gekomen waren. De propedeuse werd verzorgd door de letterenfaculteit, in casu door J. en R.H. Woltjer. Daarna kreeg Munnik les van H.H. Kuyper (een zoon van A. Kuyper), H. Bavinck, F.L. Rutgers, P. Biesterveld, C. van Gelderen en W. Geesink. A. Kuyper zelf heeft hij niet meer als leermeester gehad, toch was de invloed van Kuyper wellicht

groter dan die van Bavinck, zo althans meende zijn biografie.¹⁵ De faculteit was sterk bezet, het aanzien van de hele Vrije Universiteit begon langzamerhand te stijgen. Twee hoogleraren waren lid van de Koninklijke Akademie van Wetenschappen, J. Woltjer, de classicus, werd in 1902 benoemd, in 1906 gevolgd door H. Bavinck.

Munniks studie verliep vlot: in 1903 ingeschreven, legde hij in 1904 het propedeutisch examen af, om in 1908 zijn kandidaatsexamen te doen en daarmee af te studeren. Vóór er vijf jaar om waren, had hij zijn kandidaatsexamen op zak, en dat was snel voor die tijd. Gemiddeld deden de studenten er 5 ½ jaar over om hun kandidaatsexamen te halen. Daarmee konden ze predikant worden. Een doctoraalexamen was niet verplicht, dat maakte in die jaren deel uit van het traject naar de promotie. Munnik werd achtereenvolgens predikant te Fijnaart (1909), Bunschoten (1912), Barendrecht (1917) en Zwolle (1919). In Zwolle bleef hij tot zijn emeritaat in 1956, in 1969 overleed hij, 85 jaar oud.¹⁶

Munnik trouwde in 1909 met Cornelia Jostmeijer, het echtpaar kreeg zes kinderen. Zijn vrouw overleed in 1927, de kinderen waren toen tussen de zeven en zeventien jaar oud. Geen wonder dat Munnik omzag naar een andere vrouw. Hij richtte zijn aandacht op de zuster van zijn Hongaarse vriend Sándor Csekey (zie later), Jolán, die hij meer dan eens had ontmoet. Maar zij wilde hier niet op ingaan, en in 1929 trouwde hij Agatha van der Kouwe, toen 47 jaar oud.

Behalve voor zijn gemeenten zette Munnik zich tijdens zijn loopbaan in voor de zending op Soemba, was hij voorzitter van het Blindeninstituut Sonneheerdt te Ermelo en was hij voorzitter van de Antirevolutionaire Partij (ARP) in zijn woonplaats Zwolle. Gedurende de oorlogsjaren werd hij twee keer door de Duitse bezetters opgepakt. De eerste keer in verband met zijn werk voor de ARP. Het was een korte gevangenschap. De tweede keer zat hij enkele maanden gevangen. Een ex-gemeentelid had hem ervan beschuldigd als zou hij hebben laten collecteren voor Joodse kinderen en hij zou hebben gebeden dat God 'de tyrannie van het nationaal-socialisme wilde verbreken'. Maar hij had, gezien de gespannen verhouding, dat gebed juist achterwege gelaten, en de autoriteiten konden niets anders dan hem na een paar maanden weer vrijlaten.¹⁷ Na zijn overlijden werd gememoreerd dat hij stipt en correct was. Velen vonden hem stug, hij was meer een kerkbestuurder dan een pastor. Hij deed dan ook, conform zijn aanleg, vaak en veel bestuurlijk werk, in 1946 was hij voorzitter van de synode van Zwolle. Maar de omgang met Sándor Csekey was ronduit pastoraal en werd al spoedig vriendschappelijk.

Dit alles maakt nog niet duidelijk waarom hij tot drie keer toe in Hongarije geëerd werd. Dat was omdat hij bijna veertig jaar lang secretaris was van het studiefonds dat door de Gereformeerde Kerken in Nederland in het leven was geroepen om Hongaarse studenten die in Nederland wilden studeren te ondersteunen. In 1960 staat hij in het *Jaarboek* voor het laatst vermeld als lid van dat deputaatschap.¹⁸

Vanwaar het gereformeerde studiefonds?

Op 8 februari 1920 vertrok de eerste kindertrein uit Boedapest naar Nederland, het zouden er in totaal ruim 100 worden, die meer dan 28.000 Hongaarse kinderen naar Nederland brachten om daar enige maanden te verblijven en te herstellen van alle doorstane oorlogsellende. Deze actie bleek het begin van vele andere te zijn: als gevolg daarvan gingen nog andere acties ten behoeve van Hongarije van start. Een deel daarvan was charitatief van aard: er werden in Boedapest kindergaarkeukens geopend, er werden kindertehuizen gestart, onder meer door Henriette Kuyper (een dochter van A. Kuyper) en later ook door de Liga – met geld van W.C.A. baron van Vredenburg –, er werd een grote collecte georganiseerd en er werden goederen voor het diaconessenhuis Bethesda ingezameld. Maar voor de gereformeerden was dat niet genoeg, of misschien moeten we zeggen dat dit voor hen niet het belangrijkste was. Veel wezenlijker vonden ze de geestelijke hulp aan Hongarije, de hulp aan de Hongaarse Gereformeerde Kerk. Het begon in 1920 met steun aan de *Kálvinista Szemle*, het blad van Jenő Sebestyén (1884–1950) en zijn historisch calvinisme. Er werd een Hollandsche Theologische Reeks in het leven geroepen, waarvoor Nederlandse theologische studies in het Hongaars werden vertaald, in 1926 werd met Nederlandse steun de Julianaschool in Boedapest opgericht, en van 1927–1933 werd veel steun gegeven aan het Hongaarse jeugdwerk. Kortom, vanuit Nederland heeft men zijn best gedaan de Hongaarse Gereformeerde Kerk in neocalvinistische richting te hervormen. In dat kader moet ook het gereformeerde studiefonds worden gezien: een poging om het neocalvinisme in Hongarije te verbreiden door de vorming van predikanten.

Dat gereformeerde studiefonds kwam er in 1921 op aandrang van Sebestyén, hoogleraar in Boedapest en trouw volgeling van A. Kuyper. Er was natuurlijk reeds een studiefonds in Nederland. Al sinds 1761 was er het Stipendium Bernardinum, nauw verbonden met de Universiteit van Utrecht. Voor de gereformeerden was die opleiding echter niet neocalvinistisch genoeg. Wel kende Utrecht mensen die het calvinisme hartelijk

liefhadden, aldus H.H. Kuiper, maar dat waren er slechts enkelen. Over het geheel genomen kan niet gezegd worden dat het onderwijs te Utrecht het calvinisme bevordert.¹⁹ Vandaar de steun voor het streven van Sebestyén naar een gereformeerd studiefonds.

Of deze visie van H.H. Kuiper op de Utrechtse godgeleerde faculteit de mening van Sebestyén weerspiegelde, betwijfel ik. Hijzelf had er goede ervaringen gehad en was er door professor Hugo Visscher op het spoor van A. Kuiper gezet. Dat bleek een levensbepalende kennismaking te zijn geweest. De kritiek van de VU op Utrecht was een vast onderdeel van de VU-traditie als wapen in de strijd om de gunst der studenten en de achterban. Maar dat heeft Sebestyén niet weerhouden studenten aan te bevelen bij het curatorium van het Stipendium Bernardinum, ook toen er een fonds kwam om studie aan de VU en in Kampen mogelijk te maken. Van alle Hongaarse hoogleraren was hij degene die de meeste aanbevelingsbrieven schreef, ook aan het Bernardinum.²⁰ Vermoedelijk redeneerde Sebestyén hier vooral pragmatisch en niet principieel: hij was drukdoende overall studenten geplaatst te krijgen, ook in Utrecht. En bovendien: naar mijn oordeel viel het in Utrecht nog wel mee met de 'vrijzinnigheid'. Daar zat al vanaf 1905 H. Visscher, vanaf 1915 zat daar A. Noordt zij, en jarenlang (1908–1930) doceerde daar J.A.C. van Leeuwen. Noordt zij was lid van de Gereformeerde Kerken. De eerste en de laatste waren qua theologische overtuiging een volgeling van A. Kuiper, maar ze waren de Nederlandse Hervormde Kerk trouw gebleven en niet met de kerkscheuring van 1886 meegegaan. De overige docenten waren ethisch of, wat we later zijn gaan noemen, midden-orthodox. Dat was, gelet op zijn pogingen ook daar studenten te laten studeren, voor Sebestyén kennelijk goed genoeg.

Er kwam dus naast het Stipendium Bernardinum ook een gereformeerd studiefonds. Het bestuur was kerkbreed samengesteld: Kampen en de VU waren erin vertegenwoordigd, en in alle provincies werd iemand gevonden om zitting te nemen in het comité. In 1923 kreeg dit comité de status van een synodaal deputaatschap, in 1936 werd hieraan ook de zorg voor studenten uit de Oekraïne opgedragen. Vanaf 1956 vielen tevens de Hongaarse vluchtelingen onder de zorg van dit deputaatschap.²¹

Van meet af tot aan zijn emeritaat in 1952 was VU-hoogleraar F.W. Grosheide voorzitter van het deputaatschap, H.A. Munnik was bijna vanaf het begin tot en met 1960 secretaris.²² Zij vormden de as van dit deputaatschap, want met het oog op de (reis)kosten werd er weinig vergaderd. Het meeste werd schriftelijk afgehandeld, vooral Grosheide en Munnik over-

legden regelmatig per brief of briefkaart. Het archief van het deputaatschap bevat behalve enkele verslagen en de correspondentie tussen voorzitter en secretaris ook de aanvragen uit Hongarije, vaak samen met een aanbevelingsbrief van de een of andere hoogleraar. Daarnaast bevat ook het archief van Grosheide veel ‘Hongaars’ materiaal.²³

Toen het fonds in de zomer van 1921 werd opgericht, was er wel een organiserend comité, maar er waren nog geen studenten. Dat zou niet lang duren. De eerste die een beroep deed op dat fonds was Sándor Csekey (1896–1956), afkomstig uit Alsóvárad, bij zijn geboorte behorend tot Hongarije, later tot Tsjechoslowakije.²⁴ De contacten met Nederland waren tot stand gekomen via zijn leermeester Sebestyén, die hem tijdens zijn studie in Edinburgh op zijn Nederlandse vrienden had gewezen. Daarop schreef hij een brief aan ds. H.A. Munnik.²⁵ Inderdaad verbleef Csekey enige weken in Nederland, waar hij onder meer logeerde bij mr. H. van de Vegte en Munnik, beiden woonachtig in Zwolle.²⁶ In oktober 1921 was hij weer terug in Edinburgh, waar hij zich niet echt welkom voelde. Dat valt althans uit de respons van Munnik op te maken: ‘Het is mij onvoorstelbaar hoe men in Schotland zoo koud tegenover je staan kan en je zoo weinig behulpzaam is.’²⁷ Voor hem was het een vanzelfsprekendheid dat ze hem hartelijk welkom hadden geheten, zoals het voor hem ook vanzelfsprekend is dat ze elkaar voortaan zouden tutoyeren. ‘Wij hebben elkander onder Gods bestel leeren kennen, en het doet mij goed als we vrienden elkander kunnen schrijven.’²⁸

Voorlopig zou Csekey in Edinburgh blijven, maar al tijdens zijn verblijf in Zwolle ontstond het plan ook aan de VU te gaan studeren. Csekey had op instigatie van Munnik contact gezocht met Grosheide.²⁹ Hij maakte zijn wensen kenbaar en vertelde iets over zichzelf. De brief was in het Engels gesteld. Naar eigen zeggen was hij in 1918 afgestudeerd in Boedapest, waar hij gedurende de revolutie, de Radenrepubliek en de Roemeense bezetting hulpdiensten had verricht. In oktober 1920 had hij een beurs van de Free Church of Scotland ontvangen. Na zijn korte verblijf in Nederland in de zomer van 1921 voelde hij zich verplicht eerst weer terug te gaan naar Edinburgh, in maart 1922 kon hij weer terug in Nederland zijn. Ondertussen had hij zich op het Nederlands gestort en was hij begonnen in Bavinck’s opus magnum *Gereformeerde Dogmatiek*. Op het antwoord van Grosheide dat hij welkom was, reageerde Csekey dankbaar en meldde hij dat hij in maart naar Nederland wilde komen.³⁰

Een antwoord van Grosheide ontbreekt in het archief van Csekey, maar kennelijk had deze contact gezocht met directeuren van de VU. Zij had-

den Csekey een plaats in het Hospitium toegekend. Ook had hij het bestuur van het Studiefonds gevraagd of, en zo ja tot welk bedrag, het fonds steun kon bieden. Grosheide vermeldde een en ander in het *Noord-Hollandsch Kerkblad* en deed een beroep op de provinciale medewerkers om geld bijeen te brengen.³¹

Csekey zou op 21 of 22 maart 1922 in Nederland aankomen, zo had hij Grosheide gemeld.³² Of hij zich toen direct in het Hospitium vestigde of eerst naar Zwolle vertrok om nog enige maanden onder de hoede van Munnik aan zijn Nederlands te werken, weet ik niet. Dat laatste lijkt het meest waarschijnlijk, want hij werd pas op 9 juni 1922 aan de VU ingeschreven, de colleges begonnen in oktober.³³ Kort voor zijn vertrek in de zomer van 1923 bedankte Csekey Grosheide. 'Dat ik nu mijzelf een Gereformeerd noemen durf, kan ik alleen aan U en aan de andere Heeren van het Holl-Hongaarsch comité te danken, die mij door het stipendium de groote voorrecht gegeven hebben om de Geref. Theologie hier te bestudeeren.'³⁴

Dat laatste was exact de bedoeling van Sebestyén. Deze droomde van tien of vijftien studenten per jaar die naar Nederland konden gaan en volgens de gereformeerde beginselen zouden kunnen worden opgeleid. Dan zouden er binnen tien jaar 100 à 150 predikanten in Hongarije zijn die, net als in de 17e eeuw, de zuivere gereformeerde leer naar Hongarije zouden overbrengen. Van deze jonge mannen zouden dan zeker ook enigen als hoogleraar kunnen worden aangesteld, en 'zou daardoor het geheele onderwijs aan de Hong. theol. Hoogeschole volkomen in Geref. handen komen'.³⁵ Zie daar het wenkend perspectief dat Sebestyén voor ogen zweefde: een hervorming van de aloude Hongaarse Gereformeerde Kerk in neocalvinistische zin via haar kader, het predikantencorps. Maar zover was het nog niet, en zover zou het ook nooit komen. Vijftien studenten per jaar zouden het er nooit worden, zelfs tien was te veel gehoopt, het bleef bij enkele studenten per jaar. Het was te duur. In totaal studeerden tot de Tweede Wereldoorlog zo'n 40 studenten op kosten van dit fonds.

Ik telde tot en met het studiejaar 1941–1942 veertig studenten, keurig verdeeld over Kampen en de VU. Daarvan ging het in vier gevallen om Oekraïners, en er waren dus 36 Hongaarse studenten die met een gereformeerde beurs studeerden. Deze werd in het algemeen eenmaal verlengd. In Utrecht was dat tweemaal. Maar iemand als Csekey maakte slechts één jaar gebruik van de beurs omdat hij op weg was naar een mooie carrière in Hongarije. Eén student kreeg een beurs voor drie jaar, vanwege zijn uitzonderlijk talent en met het oog op zijn doctoraal examen: Pál Kara.

Ook László Gilicze stond drie jaar aan de VU ingeschreven, maar het eerste jaar had hij zelf bekostigd.

Van deze 36 studenten waren er zestien afkomstig van de Academie te Boedapest, dat wil zeggen: 44,44%. Een goede tweede was Pápa, met dertien studenten, d.w.z. 36,11 %, Debrecen volgde op de derde plaats met acht studenten, d.w.z. 22,22 %. Sárospatak, Kolozsvár en Losonc (Lucenec) leverden elk één student. Dat wil zeggen: 2,78%. Het valt daarbij op dat er meer studenten uit Debrecen naar Kampen gingen dan naar de Vrije Universiteit. Maar het aantal is te gering om daar vergaande conclusies uit te trekken.³⁶

Studenten uit Debrecen die naar Kampen of naar de VU gingen

1922-1923	Ferenczy, Károly	Debrecen	Amsterdam
1925-1927	Keresztury, László	Debrecen	Kampen
1926-1927	Lenc, Géza Sándor	Debrecen	Amsterdam
1928-1930	Kolláth, Pál	Debrecen	Kampen
1929-1930	Szentjoby Szabó, Zoltán	Debrecen	Kampen
1930-1931	Sipos, Károly	Debrecen	Kampen
1936-1937	Gaál, Miklós	Debrecen	Kampen
1938-1940	Sarközy, László	Debrecen	Amsterdam

Resultaten en vruchten

Afgaande op de studieresultaten viel het de Hongaarse studenten niet mee. Aan de VU vond ik drie Hongaren die er hun doctoraalexamen deden: László Gilicze, Pál Kara en László Horváth. In Kampen deed geen enkele Hongaar doctoraalexamen.³⁷ Het was inderdaad niet gemakkelijk om aansluiting te vinden. Behalve de taal speelde het ook een rol dat er een verschil in opleidingsniveau was. Weliswaar werd het kandidaatsexamen van de Hongaarse studenten door Kampen en de VU erkend, maar daarmee is niet alles gezegd. In Hongarije kon een student na vier jaar predikant worden, de gemiddelde student aan de VU studeerde 5 ½ jaar voordat hij zijn kandidaatsexamen had kunnen afleggen en zich daarmee de weg naar het predikantschap had gebaan.³⁸ Bekend is verder dat Sándor Csekey in 1925 in Debrecen promoveerde. Het verhaal gaat dat VU-hoogleraar V. Hepp een belangrijke rol bij de begeleiding heeft gespeeld. Bij mijn weten was de situatie in Utrecht niet anders. Alleen László Pap promoveerde er, bij de oudtestamenticus Arie

Noordtzij. László Gilicze promoveerde op latere leeftijd in Debrecen, en ook Sándor Fejes, die van 1931–1933 in Kampen studeerde, promoveerde te Debrecen (1950).

Dr. Sándor Ladányi heeft een boek geschreven over de invloed van het neocalvinisme in de Hongaarse Gereformeerde Kerk en over de Hongaarse studenten die aan de VU hebben gestudeerd (tot 1966).³⁹ Opvallend genoeg heeft hij geen aandacht besteed aan de studenten die te Kampen studeerden, en deed hij ook geen poging dat te verantwoorden. Naar verluidt was er tijd noch geld om het onderzoek in Kampen voort te zetten. Deze mooie studie verdiende aanvulling. Niet alleen in Amsterdam werd de theologie in neocalvinistische zin beoefend, maar ook in Kampen. Het was dr. János Hermán die in 2018 met een aanvulling kwam over de Hongaarse studenten die tussen 1923 en 1956 te Kampen studeerden.⁴⁰ Maar wellicht is ook een diepte-analyse nuttig. Want wat is de vrucht van deze beurs geweest? Heeft het, om maar een heikele kwestie te noemen, deze predikanten gebracht tot een kritische houding ten opzichte van het communisme, waren ze kritischer dan hun Barthiaanse collegae? Valt er verschil aan te wijzen tussen deze studenten en hun collegae die te Utrecht studeerden. Of maakte hun ‘gereformeerde’ achtergrond niets uit?

Ik hoop dat deze uitdaging door Hongaarse collegae wordt opgepakt.

Noten

- ¹ Ik dank dr. János Hermán te Zwolle en prof. dr. Ferenc Postma te Venlo voor hun vriendschap. Telkens wanneer ik over Hongarije schreef, kon ik een beroep doen op hun kennis van Hongaarse zaken.
- ² Zie onder meer het *Algemeen Handelsblad*, 28 mei 1938. Dit bericht stond ook in talloze andere kranten.
- ³ Uit verscheidene kranten samengesprokkeld.
- ⁴ Grosheide ontving de bekendmaking en de uitnodiging per brief van 19 mei 1938. Uitnodiging en oorkonde zijn beide bewaard in het archief Grosheide, HDC nr. 295, *Circulaire 400 jaar Universiteit Debrecen* en nr. 294, *Oorkonde*. Zijn archief berust bij het Historisch Documentatiecentrum voor het Nederlands Protestantisme van de Vrije Universiteit, onder nummer 111.
- ⁵ Ik noem hier o.a. het ereprofessoraat voor J.A. Cramer in Cluj, dat hem in 1921 werd toegekend, van F.W. Grosheide, A. Noordtzij en T. Hoekstra in Sárospatak in 1931, en van F.W. Grosheide, J. Severijn en van H.A. Munnik in Boedapest in 1946.
- ⁶ ‘Feesten uitgesteld’, *De Waarheidsvriend*, 6 oktober 1938.
- ⁷ Zie de ‘De universiteit van Debrecen’, *Nieuwe Leidsche Courant*, 11 oktober 1938. Zie ook *Provinciale Overijsselsche en Zwolsche Courant*, 14 oktober 1938.

- ⁸ De afgelasting werd bekendgemaakt per telegram. Zie *De Telegraaf*, 5 oktober 1938. Zie ook de correspondentie tussen H.A. Munnik en S. Csekey, Ráday Levéltár (RL), CS/17, van H.A. Munnik aan A. Csekey, 18 augustus, 9 en 24 september, 13 oktober en 19 november 1938. Zie ook *De Telegraaf*, 7 oktober 1938.
- ⁹ Een afsplitsing van de Gereformeerde Kerken in Nederland uit 1926. Zie daarover Aalders, *Een handjevol verkenners?*
- ¹⁰ ‘De universiteit van Debrecen’. *Nieuwe Leidsche Courant*, 11 oktober 1938.
- ¹¹ ‘De universiteit van Debrecen’. Ibidem.
- ¹² Zie over hem C. Houtman, ‘In memoriam’, *Jaarboek*, 1970, 489-490; Joh. de Haas, *Gedenkt uw voorgangers*, V, 67–68. Zie ook <http://www.lee-munnik.nl/Genealogie/pro-gen-bestanden/parentelen/munnik/munnik-frm3.htm>. Meer artikelen over Munnik in de literatuurlijst, kranten en tijdschriften.
- ¹³ Tenzij anders vermeld, zijn alle studentgegevens in dit artikel ontleend aan M.J. Aalders, ‘Gegevens VU-studenten 1880–1940’, www.geheugenvandevu.nl, s.v. dossiers: Student 381, H.A. Munnik | man | Geboortedatum: 1884-04-23 | Plaats: Amsterdam / Noord-Holland | Datum Inschrijving: 1903-09-16 | Inschrijvingsjaar: 1903 | Studie: Theologie | Propedeutisch examen 1904-06-25; duur: 1 | Kandidaats-examen.: 1908-05-14; Duur: 4 | Dispuut: Forum | Corps: C
- ¹⁴ De meest recente faculteitsgeschiedenis is van Aalders, *125 Jaar Faculteit der Godgeleerdheid*.
- ¹⁵ Houtman, ‘In memoriam’, 489.
- ¹⁶ Houtman, ‘In memoriam’, 489–490.
- ¹⁷ Ridderbos, *Predikanten in de frontlinie*, 79. Toen hij op 29 juni 1941 werd gearresteerd, wikkelde zijn zoon enkele lopende zaken in verband met het deputaatschap af. Zie HDC, archief Grosheide, inventaris 135, *Brieven*, H. Munnik aan F.W. Grosheide, 29 juni 1941. Dat de eerste gevangenschap in verband met zijn werk voor de ARP stond, berust op een mededeling van Jan Ridderbos.
- ¹⁸ ‘Lijst’, 331.
- ¹⁹ H.H. Kuyper, ‘Onze gereformeerden in Hongarije’.
- ²⁰ Zie over het Stipendium Bernardinum in deze tijd Schinkelshoek, *Het Stipendium Bernardinum*, en idem, *Was ist ein Name?*
- ²¹ Het heette daarom vanaf die tijd ‘deputaatschap voor de steunverlening aan Hongaarse studenten en geestelijke verzorging van Hongaarse vluchtelingen’.
- ²² Het archief van dit deputaatschap berust in Het Utrechts Archief (HUA), nummer 1455. De officiële naam luidde in 1924: Deputaten voor de steun aan Hongaarsche studenten. Grosheide werd opgevolgd door VU-hoogleraar N.H. Ridderbos.
- ²³ Historisch Documentatiecentrum voor het Nederlands Protestantisme na 1800 aan de Vrije Universiteit (HDC), archiefnummer 11, Archief F.W. Grosheide.
- ²⁴ Veel Hongaarse studenten pasten hun naam aan de Nederlandse omgeving aan. Sándor Csekey bijvoorbeeld ondertekende vaak als Alexander. Andere keren is de wijze waarop de Hongaarse namen werden genoteerd niet correct. Ik dank János Hermán voor zijn hulp.
- ²⁵ Dat valt op te maken uit het antwoord van Munnik aan Csekey. Zie Ráday Levéltár (RL), C/17, Archief Csekey, van H.A. Munnik aan A. Csekey, 11 juli 1921. Van

- deze brief zijn twee exemplaren, één in het Nederlands en één in het Engels. Daarin wordt ook melding gemaakt van de bemoeienis van Sebestyén.
- ²⁶ RL, CL/17, van H.A. Munnik aan S. Csekey, 11 juli 1921.
- ²⁷ RL, CL/17, van H.A. Munnik aan S. Csekey, 1 oktober 1921.
- ²⁸ RL, CL/17, van H.A. Munnik aan S. Csekey, 1 oktober 1921.
- ²⁹ Zie HUA, 1455, Archief deputaten Hongaren, nr 7, *Aanvragen*, Aanvraag A. Csekey, A. Csekey aan F.W. Grosheide, 21 september 1921, in het Engels.
- ³⁰ Het antwoord van Grosheide ontbreekt in het archief van Csekey. Deze reageerde daarop met een brief van 3 november 1921, in het Engels en in het Nederlands. Sebestyén schreef een hartelijke aanbeveling, gedateerd 12 november 1921. Zie HUA, 1455, Archief deputaten Hongaren, nr 7, *Aanvragen*, Aanvraag A. Csekey.
- ³¹ Grosheide, ‘Het Hongaarsche Studiefonds’, overgenomen door Kuiper, ‘De Hongaarsche studenten’. In het archief van directeuren VU vond ik hierover in deze tijd niets terug. Veel van dit soort zaken werd geregeld door de befaamde Jac. van Oversteeg. Wel schreef Csekey een bedankbrief naar aanleiding van het besluit dat hij ook in de cursus 1922–1923 in het Hospitium mocht verblijven, *Ingekomen stukken*, van A. Csekey aan Jac. van Oversteeg, 22 juni 1922. Voortaan werd jaarlijks minstens één student in het Hospitium gehuisvest. Zie HUA, 1455, *Archief deputaatschap Hongaren*, inventaris nr 1, *Correspondentie*, van directeuren Vrije Universiteit aan F.W. Grosheide, 12 juli 1923. Uit het fonds werd een klein bedrag daarvoor vergoed.
- ³² Zie HUA, 1455, *Archief deputaatschap Hongaren*, inventaris nr 7, *Aanvragen*, aanvraag Csekey, van A. Csekey aan F.W. Grosheide, 3 maart 1922.
- ³³ De VU heeft de volgende gegevens van hem. Studentnr. 909, A. Csekey | man | Geboortedatum: 1896-04-22 | Plaats: Alsóvárad / Hongarije / Vanaf 1920 Tsjechoslowakije | Datum inschrijving: 1922-06-09 | Inschrijvingsjaar: 1922 | Studie: Theologie. Over de Hongaarse studenten aan de VU zie men Ladányi, *A hollandiai neo-kálvinizmus*.
- ³⁴ HDC, Archief Grosheide, inventarisnr 106, *Ingekomen brieven*, van A. Csekey aan F.W. Grosheide, 9 juli 1923. Hij bedoelt natuurlijk het studiefonds voor Hongaarse studenten, en niet het Hollandsch-Hongaarsch comité.
- ³⁵ Sebestyén, ‘Hongaarsche Studenten in Nederland’.
- ³⁶ Op basis van een voorlopige, door mij samengestelde lijst. Voor aanvullingen en correcties houd ik me aanbevolen.
- ³⁷ Mededeling W.M. Schinkelshoek.
- ³⁸ Te Utrecht verbleef een student die predikant in de Hervormde Kerk wilde worden een jaar of vier aan de universiteit: drie jaar voor het kandidaats, en één jaar voor het kerkelijk voorbereidend examen. Von der Dunk, *Tussen ivoren toren & grootbedrijf*, 327.
- ³⁹ Ladányi, *A hollandiai neo-kálvinizmus*.
- ⁴⁰ Hermán, ‘A Kampeni Teológiai Főiskola magyar diákjainak a névsora 1923–1956’, 239–247.

Bibliografie

- Aalders, Maarten J. 2005. *125 Jaar Faculteit der Godgeleerdheid*. Zoetermeer: Meinema.
- Aalders, Maarten J. 2012. *Een handjevol verkenners? Het Hersteld Verband opnieuw bekeken*. Barneveld: De Vuurbaak.
- Dunk, H.W. von der e.a. (red.) 1986. *Tussen ivoren toren & grootbedrijf. De Utrechtse Universiteit 1936–1986*. Maarssen: Gary Schwarz.
- Haas, Joh. de, 1984–1989. *Gedenkt uw voorgangers I–V*. Haarlem: Vijlbrief.
- Hermán, János, 2018. ‘A Kampeni Teológiai Főiskola magyar diákjainak a névsora 1923–1956.’ Hermán, János, 2018. *Erőtlenység által*. Nagyvárad, 239–247.
- Houtman, C. 1970, ‘In memoriam.’ *Jaarboek van de Gereformeerde Kerken in Nederland*. Goes: Oosterbaan & Le Cointre, 489–490.
- Ladányi, Sándor, 1997. *A hollandiai neo-kálvinizmus (“kuyperianizmus”) hatása a Magyarországi Református Egyházban; Magyar diákok az Amsterdami Szabad Egyetemen*. Budapest: A KRE Idegennyelvi Lektorátusa.
- ‘Lijst van de door de generale synode benoemde deputaten.’ 1960. *Jaarboek ten dienste van de Gereformeerde Kerken in Nederland*. Goes: Oosterbaan & Le Cointre, 330–335.
- Ridderbos, Jan, 2015. *Predikanten in de frontlinie. De gevolgen van deelname aan het (kerkelijk) verzet in Nederland tijdens WO II*. Barneveld: De Vuurbaak.
- Schinkelshoek, W.M. 2012. *Het Stipendium Bernardinum in alle toonaarden bezongen*. Budapest 2012.
- Schinkelshoek, W.M. 2012. *Was ist ein Name? Liste der Studenten aus der Pfalz und aus Ungarn, die mit Hilfe des Stipendium Bernardinum in Utrecht studiert haben (1761–1945)*. Proefschrift, Budapest: KRE.
- Acta van de generale synode van de Gereformeerde Kerken in Nederland*. Kampen: J.H. Kok.

Kranten en tijdschriften

- ‘De universiteit van Debrecen. Toch een sobere plechtigheid op 4 oktober.’ 1938. *Nieuwe Leidsche Courant*. 11 oktober.
- ‘Ds H.A. Munnik Eere-professor te Debreczen.’ 1938. *Provinciale Overijsselsche en Zwolsche Courant*, 25 mei.
- ‘Ds H.A. Munnik in Hongarije. Colleges in Pápa en Budapest.’ 1938. *Provinciale Overijsselsche en Zwolsche Courant*. 14 oktober.

- ‘Ds. H.A. Munnik met emeritaat.’ 1955. *Trouw*. 2 november.
- ‘Ds. H.A. Munnik onderscheiden.’ 1948. *Trouw*. 9 november.
- ‘Ds. H.A. Munnik (85) te Zwolle overleden.’ 1969. *Trouw*, 19 december.
- ‘Feesten uitgesteld.’ 1938. *De Waarheidsvriend*. 6 oktober.
- Grosheide, F.W. 1921. ‘Het Hongaarsche Studiefonds.’ *Noord-Hollandsch Kerkblad*. 23 december.
- ‘Hongaarsche Herfst dagen.’ 1938. *De Telegraaf*. 7 oktober.
- ‘Kerknieuws Ds. H. A. Munnik Veertig jaar predikant.’ 1949. *Algemeen Handelsblad*. 2 mei.
- Kuyper, H.H. 1921. ‘Onze gereformeerden in Hongarije.’ *De Heraut*. 27 maart.
- Kuyper, H.H. 1922. ‘De Hongaarsche studenten.’ *De Heraut*. 1 januari.
- ‘Nederlanders Doctor Honoris Causa te Debrecen Dr. H. Colijn, prof. dr. J.R. Slotemaker de Bruine, prof. dr. H. Th. Obbink en prof. dr. J. Severijn.’ 1938. *Algemeen Handelsblad*, 28 mei.
- Sebestyén, J. 1923. ‘Hongaarsche Studenten in Nederland.’ *De Hongaarsche Heraut*. september.
- ‘Universiteitsfeest te Debrecen uitgesteld.’ 1938. *De Telegraaf*. 5 oktober.

Internet

- Aalders, Maarten J., “Gegevens VU-studenten 1880-1940”,
www.geheugenvandevu.nl (laatst geraadpleegd 1 februari 2019).
- <http://www.lee-munnik.nl/Genealogie/pro-gen-bestanden/parentelen/munnik/munnik-frm3.htm> (laatst geraadpleegd 1 februari 2019).

Archieven

- Het Utrechts Archief (HUA), 1455, Archief deputaten Hongaren.
Historisch Documentatiecentum voor het Nederlands Protestantisme na 1800
aan de Vrije Universiteit (HDC), Archief F.W. Grosheide, archiefnummer
111.
Ráday Levéltár (RL), Budapest, C/17, Archief Csekey, Sándor.